

Præsten og Historikeren C. C. Lorenzen.

Af **August F. Schmidt.**

Blandt de Forfattere, der i sidste Halvdel af afvigte Århundrede leverede smukke, lokalhistorisk orienterede Arbejder om Sønderjyllands Fortid, indtager Pastor C. C. Lorenzen så smuk en Plads, at det kan være nyttigt, at hans Liv og Gerning bliver omtalt for en Læsekreds, der umiddelbart interesserer sig for vort Grænselands Historie.

Christian Claus Lorenzen blev født den 4. Marts 1829 i Sottrup i Sundeved. Hans Forældre var Boelsmand Claus Lorenzen og Hustru Maren, f. Jørgensen. Fem År gammel mistede han sin Fader, hvorefter Moderen (der døde i 1857) i 1835 ægtede Jørgen Alexandersen, der med megen Omhu sørgede for Stedbørnenes Opdragelse. Med sine 3 Søskende besøgte Christian Cl. Lorenzen Byens Almueskole og blev konfirmeret i 1845.

Da hans Lærer, Degn og Skolelærer P. Paulsen, troede at opdage gode Evner hos den unge Bondedreng, underviste han ham et Års Tid efter hans Konfirmation i Tysk og Musik. Ved Påske 1846 kom han efter Degnen Paulsens Råd til Kappel til cand. theol., Privatlærer Rauck, nærmest for at lære Tysk, da man var af den Formening, at han, fortrolig med begge Landsprogene, bedre vilde komme frem i Verden, hvad Vej han end senere måtte slå ind på. Ved Påsketid 1847 kom Lorenzen til Skolelærer Jørgensen i Kobbelled i Eskris Sogn i Angel, hvor han blev i 3 År og gjorde sig under Jørgensens Vejledning fortrolig med de forskellige Grene af den lavere Matematik og med Landmåling. Til Gengæld måtte han undervise de mindre Børn i Landsbyskolen, I Tiden 1849—50 nød han Undervisning i Latin hos Stedets Præst, Professor Ohrt, og begyndte samtidig på egen Hånd at studere Græsk og Fransk, da han nemlig nu havde bestemt sig for den akademiske Bane og valgt Teologien til sit Fremtidsstudium. Ved Påske 1850 blev han optaget

i Latinskolen i Flensborg i næstøverste Klasse, men da Undervisningen led en Del Afbrydelser på Grund af Oprøret og Istedslaget, forlod han allerede i September samme År Skolen og drog til København for at lade sig privat dimittere til Universitetet. Efter at have nydt en fortrinlig Undervisning af sin Dimissor, Underbibliotekar J. Hannover, samt af Pastor Blædel og cand. Voltelen, underkastede han sig i Oktober 1851 Eksamen Artium og erholdt 1. Kaurakter. Næste År, i Juni, tog han de forberedende Universitetsksamener med første Karakter. Derefter studerede han i 2—3 År Teologi, blev Alumnus på Walkendorfs Kollegium 22. December 1852, fik Kommunitetet 1853, og i 1854 kom han på Regensen. Ved Nytaar 1855 blev han ansat som Førstelærer ved den i Slesvig By nyoprettede danske Garnisonsskole; underkastede sig den 28. Juni 1856 den nærmest for Slesvigere, anordnede teologiske Embedseksamen i Flensborg og erholdt 2. Karakters 1. Grad (svarende til 1. Karakter i København). Den 29. September 1856 blev han udnævnt til Adjunkt ved Domskolen i Slesvig,¹⁾ hvor han forblev, til han den 23. Januar 1861 blev kaldet til Præst i Siversted i Flensborg Provsti; han blev ordineret den 20. Marts 1861. I Krigsåret 1864 blev han den 29. April afsat af de tyske Civilkommissærer, og den 28. Oktober nævnte År blev han entlediget fra sit Embede.

C. C. Lorenzen måtte nu som så mange andre kendte¹⁾ sønderjydske Præster søge til Kongeriget. Han var så heldig at blive Lærer, først ved Svendborg Borgerskole, senere på Herlufsholm, indtil han den 15. Januar 1871 blev kaldet til residerende Kapellan ved Ålborg Frue Kirke og Sognepræst til Sønder Tranders. Den 15. Marts 1877 fik han

¹⁾ Th. Erslew: Supplement til Almindeligt Forfatter-Lexicon II (1864), 240—42. Nic. Bøgh i Biografisk Lexikon X (1896), 382—83.

¹⁾ Han var Medunderskriver af Adressen til Biskop H. L. Martensen i Anledning af dennes Fremstilling af Sprogforholdene i Sydslesvig. Indsigelsen fra de sønderjydske Præster tog Martensen sig meget nær (jfr. H. Rosendal: Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland I, 1911, 292).

det bedre Embede som Sognepræst ved Frue Kirke i Ålborg. Her fandt han sit blivende Sted.

Chr. Cl. Lorenzen blev gift den 28. December 1855 med Sophie Marie Margrethe Hoffmann, der var født i Næstved den 24. September 1831 som Datter af Stabstrompeter ved 4. Dragonregiment Joh. Chr. Hoffmann (f. 1810) og Hustru Kirstine Ottine Lange (f. 31. Maj 1811), Datter af Hans Diderik Lange og Hustru, Margrethe, f. Lützhöft.¹⁾

*

I en ung Alder begyndte C. C. Lorenzen sin Virksomhed som Skribent. Allerede fra 1851 har man det første trykte Vidnesbyrd fra hans Hånd, et Lykønskningssdigt til hans »kære Stedfader« i Anledning af en Fødselsdag den 6. April 1851. I Hæftet, 12 Sider, var også nogle danske og tyske Digte. Året efter, i 1852, udsendte Lorenzen »Hertugen af Augustenborg eller den feilslagne Regning«, 12 Sider (forfattet 1849), 1855 offentliggjorde den unge teologisk studerende Bogen: »Die Theilnahme an unserm öffentlichen Gottesdienste, wie sie ist, und wie sie sein sollte« (14 S.).

1858 udgav Lorenzen med Understøttelse af det slesvigske Ministerium: »Deutsches Lesebuch für die Volksschule und die Unterclassen der höheren Schulen des dänischen Staates«, 3. Udgave 1862 (336 Sider). Den som det synes fortrinlige Læsebog indledes med en grammatisk Fremstilling af det tyske Sprog, hvorefter følger velfortalte Afsnit af Danmarks Historie og Geografi. Endvidere er der naturhistoriske Læsestykker og blandede Stykker, hvorefter Bogen slutter med en Række forskelligartede Digte.

Fra o. 1859 begyndte Lorenzen en frodig lokalhistorisk og folkloristisk Forfattervirksomhed. Nævnte År udsendte han den for sønderjydske Sagnforskning værdifulde Bog: »Gamle og

¹⁾ Sofus Elvius: Danmarks Præstehistorie i Aarene 1869—1884 [1885—87], 26. Max Grohshennig og Th. Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911 [1914] I, 9.

nye Minder fra Sundeved« (82 Sider). Heri er meddelt 37 Sagn, hvoraf henved 30 ikke tidligere havde været trykt, så det var en smuk Indsamling, Lorenzen havde foretaget. Det var Barndomsegnens Sagn, han her fik reddet fra Glemsel. En Del af dem har han fæstet til Papiret frisk fra Folkets Læber. Værdien af Lorenzens forholdsvis gamle Sagnoptegnelser erfarer man bl. a. ved at undersøge Sagnkredsen om Barstenen eller Dybbølstenen på Østskråningen af Dybbølbjerg. Her hører Lorenzen til den ældste Række af Optegnere (Rask 1839, Müllenhoff 1845, Lorenzen 1859), og da han var velkendt i Egnen, er der ingen Grund til at tvivle om, at det er den gamle, stedlige Tradition, han har kendt og optegnet.¹⁾ Det samme tør også siges om de øvrige af Lorenzen optegnede Folkeminder fra Sundeved, så hans lille Sagnbog indtager en fremskudt Plads blandt Sagnbøgerne fra Sønderjylland. At Bogen er velkendt af Folkemindeforskere og udnyttes af dem²⁾ er naturligvis en given Sag. — I anden Del af »Gamle og nye Minder fra Sundeved« findes en kort Fremstilling af Sundeveds Historie og Sprogforhold, hvorefter Lorenzen skildrer Kampene, som fandt Sted på Halvøen i 1848—49, så også rent historisk yder Forfatterens første Hjemstavnsbog sit Bidrag.

I Tilslutning til Sundevedbogen bør nævnes Lorenzens Afhandling i Steenstrups Dansk Månedsskrift 1859, II, S. 350—63, hvor han giver en detailrig og levende Skildring af et Bøndebryllup på Sundeved, et nyttigt lille Arbejde, som ofte senere er blevet anvendt.³⁾ — Forskellige andre Steder fik Lorenzen også offentliggjort sønderjydske Sagn og Folkelivsskildringer, men disse skal man ikke i Enkeltheder omtale her — der findes Henvisninger til dem i Supplement til Erslews Forfatter-Lexicon II, 242 — hvorimod vi nu først skal fremdrage,

¹⁾ August F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten (1933), 344—47.

²⁾ Se bl. a. Henvisningerne i F. Ohrt: Udvalgte sønderjydske Folkesagn (1919), 89—90.

³⁾ Jfr. Samlinger til jydsk Historie og Topografi I (1866), 306, 309, 311, 315. H. P. Hanssen og Peter Andresen har også skrevet om Bryllup på Sundeved.

hvad han har skrevet om Slesvig og Omegns storartede Historie, hvilket slet ikke er så lidt.

Det er Lorenzens Ære at have indledet det videnskabelige Studium af Danevirke. I en vidtspændende Afhandling: »De sydslesvigske Befæstningsværker i og fra Oldtiden og Middelalderen« i »Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1859, 3—125 giver han en udførlig Fremstilling af de forskellige Voldes Historie nede ved Slesvig. Han meddeler talrige Målinger af Voldenes Længde, Højde, Bredde m. v., fremsætter arkæologiske Iagttagelser, og ud fra omfattende Belæsthed og sikker Latinkundskab er han i Stand til at give en ret bredt anlagt Skildring af den mangeartede Historie, der er knyttet til Forsvarsvoldene ved Jyllands Fod. Lorenzens første Danevirkearbejde er så godt, at vor nuværende, førende Danevirkeforsker, Dr. Vilhelm la Cour ikke tager i Betænkning at karakterisere den Slesvigadjunkts Redegørelse for en sjældent omhyggelig Undersøgelse.¹⁾

Senere udgav Chr. C. Lorenzen flere Arbejder om Danevirke. Således udkom i Bogform: »Dannevirke og Omegn« (1864, 93 S.), en folkelig Fremstilling, skrevet på Grundlag af det videnskabelige Værk fra 1859. Også Bogen fra 1864 er ledsaget af gode Kort og Illustrationer om Emnet. — I Historisk Archiv II (1872), 44—74 har Lorenzen også en fortrinlig Afhandling om Danevirke og dets Historie, medens han i Pjecen »Thyraborgs Kjærminder« (12 S.) har offentliggjort et Foredrag holdt i Borgerforeningen i Svendborg 1867. I kort, populær Form fortæller Lorenzen her Danevirkes Historie og gør opmærksom på de dyre Minder, der for vort Folk er knyttet til den mægtige Folkevold, hvorom der nu findes en stor Litteratur.

Også om Slesvigs Historie foreligger der gode Undersøgelser fra Lorenzens Hånd. I sin flittigste Forfatterperiode fik han således offentliggjort Afhandlingen: »Om Gildevæsenet i

¹⁾ Vilh. la Cour: Danevirke og Kampene paa vor Sydgrænse (1917), 315.

Byen Slesvig« (Dansk Månedsskrift II, 1860, 168—91), hvori han på Grundlag af megen Viden meddeler en Fremstilling af Midaldalderens Gilder og den Måde, Gildebrødrene festede på, også så sent som i 1850'erne. Han fortæller ligeledes om Ligkasser og Begravelsesselskaber og fremsætter gode Noter og sproglige Oplysninger. — Et andet Bevis på sin Viden om Slesvigs Historie og Topografi giver Lorenzen i Afhandlingen: »Nogle Bemærkninger om Johann Mejers: »Grundrisz der alten Stadt Schleswig. Anno 1154« (Dankwerts Neue Landesbeschreibung p. 113)«, trykt i Slesvigske Provinsialefterretninger II (1862). 231—49. Udfra et minutiøst Kendskab til Byens Anlægshistorie påviser Lorenzen, at Mejer på sit Kort har tillagt Slesvig i det mindste 14 Gader for mange paa Nordsiden foruden et Slot, der aldrig har hørt til Byen, men blev anlagt imod Gottorp og kun stod et Årsted. Også andre Urigtigheder på Mejers Kort finder Lorenzen Anledning til at rette.

I Bogform udsendte Lorenzen i 1875: »Historisk-topografiske Meddelelser om Gottorp Slot« (71 S.). Dette Arbejde, der er ledsaget af en Grundplan, er skrevet ud fra Undersøgelser i Årene 1859—64 på selve Stedet, suppleret med Studier i Slesvig Rådstuearkiv og i Gehejmearkivet i København. Det var første Gang en selvstændig Beskrivelse af Gottorp Slot fra dets Opførelse til Nutiden blev udgivet i Trykken. Lorenzens Arbejde afviger fra tidligere Forfatteres og bringer selvstændige, nye Oplysninger frem. Ikke alene gives en Fremstilling af Gottorps Betydning for vor Historie gennem Tiderne, også om Slottets Arkitektur, Krigene, der har raseret Slesvig og Omegn, Udviklingen fra et prægtigt Fyrsteslot, over Regeringsbygning til Kaserne, findes der mange Oplysninger i Lorenzens fortræffelige Arbejde, der endnu har bevaret sit Værd.¹⁾

Også Lorenzens Afhandlinger i Annaler for nordisk Oldkyndighed 1861, 322—63 om Popholt og Omegn og Ha-

¹⁾ I Sønderjyllands Historie I, 524, 533 henviser Vilh. la Cour til Lorenzens Bog om Gottorp så vel som til hans Afhandling om det ældste Gottorp i Historisk Archiv II (1870), 86 ff, udnyttet i Bogen fra 1875.

rald Blaataands Dåb er stadig af betydelig Værdi. I sin Præstetid i Siversted Sogn (Ugle Herred), udnyttede han Lejligheden til at indsamle Traditionsstof om Poppostenen eller Døbestenen, hvorved ifølge Sagnet Harald Blaataand blev døbt, efter at Poppo ved Jernbyrd havde overbevist ham om Kristendommens Sandhed. Pastor Lorenzen har fra mange Hold samlet Stof om det berømte sydslesvigske Sagnsted¹⁾ og har derved også leveret et betydningsfuldt lokalhistorisk Bidrag.

Et personalhistorisk Arbejde, der vel er værd at stifte Bekendtskab med, er Lorenzens Levnedsskildring: »Bondedreng og Astronom« (Nær og Fjærn VIII Bind, 1879, Nr. 374), handlende om Thomas Clausen, en Gårdmandssøn, f. 1800 i Snogbæk i Sottrup Sogn. Som Dreng blev Thomas Clausen hjulpet frem af Pastor Holst i Snogbæk Præstegaard. Rige matematiske Evner førte Bondesønnen til de højeste Stillinger. Han endte sine Dage som Direktør for Observatoriet i Dorpat i Estland og var samtidig Professor i Matematik og Astronomi ved Universitetet i den nævnte estniske Universitetsby.

Et Arbejde af Lorenzen, som jeg altid har haft en vis Respekt for, er Afhandlingen: »Hertug Hans den yngre og hans Slægt« (Samlinger til jydsk Historie og Topografi X, 1884—85, 305—352), der ved sit Mylr af personalhistoriske Enkeltheder er særdeles nyttigt for Forskere, som ønsker at vide Besked om de forskellige Hertuglinier og Hertugfamilier fra Hertugdømmerne. Lorenzen har som Barn sikkert hørt meget om Hertuger og deres vidtløftige Familieforgreninger på Slottene på Als og i Østlandet lige fra Sundeved og ned til Beck i Holsten. Det kræver et dybt Kendskab til et Emne at kunne udarbejde en Fremstilling som den, Lorenzen har skrevet om de sønderjydske Hertugslægters Godsbesiddelser og Familieforhold.

Ja, så kommer vi til Lorenzens egentlige Hovedværk, den prægtige Bog: »Rejseskildringer« (1877, 407 S.), der fortrinsvis

¹⁾ Se nærmere Danmarks Kæmpesten (1933), 253 f.

indeholder Fortællinger og Sagn fra Sønderjylland, fra Konge-åen til Ejderen. Det er en historisk, folkloristisk Rejsefører, den fordrevne sønderjydske Præst her har skænket sine Landsmænd. I Mindet om sin egen Stilling har Lorenzen tilegnet sin Bog det danske Folk, der åbnede Hjerter og Hænder for mangen en Sønderjyde og gav dem et Fristed, som var blevet hjemløse i deres eget Hjem. Ligesom i H. V. Clausens Rejsefører således føres vi også i Lorenzens Rejsebeskrivelser fra Sted til Sted i Sønderjylland. Overalt, hvor vi kommer frem, fortæller Forfatteren på sin stilfærdige og inderlige Måde om alt stort og godt, der er knyttet til Byer, Slotte, Gårde og Steder i det omstridte Land. Han fortæller om berømte Mænd og Kvinder, Sagn og anden folkelig Overlevering og fremdrager, hvor Omgivelserne indbyder til det, betydningsfulde historiske Begivenheder. Fra Sundeved har han en særlig Skildring af Bryllups-, Barsel- og Begravelsesskikke, ligesom han i et Par Kapitler refererer Hovedindholdet af sin Bog fra 1859: »Gamle og nye Minder fra Sundeved«. At han længere Syd på særlig dvæler ved Poppostenen og dens Omegn og fortæller forholdsvis meget om Gottorp, Slesvig og dens Gilder, Danevirke og de Sagn og den Historie, der er knyttet til Landet hernede, er ikke noget at fortænke ham i, thi i disse Egne var han jo helbefaren. Lorenzens Bog vidner om, at dens Forfatter har været særdeles vel bevandret i Sønderjyllands Historie i enhver Henseende. Den hjemstavnsbundne Præst har i sin Præstegård i den blomstrende Limfjordsby sørget over sit Hjemlands Skæbne. Han har fundet Opmuntring og Glæde ved at læse om Sønderjyllands Historie, og så har han fattet den udmærkede Ide at give en kortfattet, vel fortalt Fremstilling af vort Grænselands Historie. Som en folkelig Vejleder i Sønderjyllands Historie var Lorenzens Bog et for sin Tid fortrinligt Arbejde. Det går måske an at fortælle, at det var den første Skildring af nogen dansk Egns Historie, jeg som Dreng læste. Siden har jeg gentagne Gange læst Lorenzens »Rejsebeskrivelser«, og hyppigt bruger jeg den ved Siden af Trap som en Oplagsbog i sønder-

fydsk Stedshistorie. I Årenes Løb har jeg tit med Taknemmelighed tænkt på Lorenzen og hans Værk om Sønderjylland, og det er mig derfor en personlig Glæde her at kunne fremmøde med en biografisk Skildring af den udmærkede Sundevedbo, der endte sine Dage som Præst i Ålborg.

*

Evnen til fri Fortælling af historiske Begivenheder, som Lorenzen så smukt har givet Udtryk for i sine »Rejseskildringer«, udviklede han yderligere i tre historiske Fortællinger, der ifølge deres Indholds tidsmæssige Rækkefølge bør læses i denne Orden: »Ærkebiskoppen af Bremen« (1887, 251 S.), »Carl Gustav i Sønderjylland« (1886, 302 S.), »Hofdamen paa Østerholm« (1885, 208 S.). Lorenzen er som historisk Romanforfatter uden kunstnerisk Evne; han er i øvrigt selv også klar over, at han ikke besidder Digtergaver.

Formålet med de tre historiske Fortællinger — Romaner tør man næppe kalde dem — har for Lorenzen været i den frieste mulige Form at genfortælle vigtige Træk fra det 16.—18. Århundredes slesvig-holstenske Historie. Til sådan et Arbejde besad han fortrinlige historiske Forudsætninger. Han bygger sine Fortællinger over virkelige historiske Begivenheder, og det lykkes ham snildeligt at smugle en Række Tildragelser ind i sin novelleagtige Fremstilling. I »Ærkebiskoppen af Bremen«, hvis Hovedperson er Ærkebiskop Johan Frederik af Bremen (død 1635), findes genfortalt en Række Episoder fra Slesvig og Holsten i Christian IV's Ungdomsår, ligesom vi hører om denne Konges uheldige Deltagelse i Trediveårskrigen og Gustav Adolfs Sejre på de tyske Slagmarker umiddelbart efter 1630.

»Carl Gustav i Sønderjylland« har sin Værdi ved at fremdrage en Række Enkeltheder fra den ulykkelige Krig 1658—60, knyttet til Sønderjylland. Den Andel, den sønderjydske Befolkning havde i Carl Gustav Fejden, var ikke stor eller af nogen som helst gennemgribende Betydning, men dog betydningsfuld

nok til, at Kong Frederik III måtte sande, at det var bedre at støtte sig til et trofast Folk end til Fyrster, der kun tænkte på deres eget, og som havde glemt Slægtskabets og Taknemmelighedens hellige Pligter.

Betydeligst af Lorenzens tre digteriske Arbejder er uden Tvivl »Hofdamen paa Østerholm«, et Værk, der i fortrinlig Grad er fremgået af Lorenzens indgående Studier i de sønderjydske Hertugers Slægtshistorie. Også i de to foran nævnte historiske Fortællinger findes megen Slægtshistorie fra de slesvig-holstenske Slotte. Afhandlingen i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« X fra 1884—85 om Hertug Hans den yngre og hans Slægt er den videnskabelige Forudsætning især for »Hofdamen paa Østerholm«, og man gør klogt i at læse både den personalhistoriske Fremstilling og den skønlitterære Skildring i Bogen fra 1885, idet begge Arbejder fæstner i Erindringen interessante historiske Begivenheder og fængslende Menneskeskæbner. Det er egentlig let at forstå, at Lorenzen kunde finde Lyst til for et større Læsepublikum at genfortælle Historien om Hertug Christian Carl til Nordborg, der giftede sig med sin Moders Hofdame Dorteia Christine von Aichelberg. Den gamle Enkehertuginde på Enkesædet Østerholm i Egen Sogn på Als tilgav aldrig Sønnen Giftermålet med Hofdamen, der blev Stammoder til den senere danske Dronning Caroline Amalie. Det er helt underholdende at læse Lorenzens Fremstilling, der er holdt nær op ad de virkelige Begivenheder,¹⁾ så man kan stadig anbefale »Hofdamen paa Østerholm« til Læsning for historisk interesserede. Jeg har i hvert Fald ganske godt kunnet udholde at læse Lorenzens tre historiske Fortællinger om sønderjydske og holstenske Emner. Han er som skønlitterær Forfatter Epigon og hører til H. F. Ewalds, Camillo Bruuns, Beatus Dodts og J. J. F. Friis' Garde. Lorenzen er svagere Kunstner end de nævnte Skribenter, men han overgår dem uden al Tvivl i historisk Viden. Som novel-

¹⁾ Hvoraf der er givet et Referat i J. Rabens Bog: Nordborg (1929), 49—62.

listisk Skribent er han nu ganske glempt, og selv i Sønderjylland har han vistnok aldrig været særlig kendt af Almenheden uden som Forfatteren til «Rejseskildringer».

*

Da C. C. Lorenzen jo levede af at være Præst i den danske Folkekirke, vil det være rimeligt også at fremkomme med et Par Oplysninger om denne Del af hans Livsgerning. Som den skrivelystne Mand, Lorenzen var, har det sikkert været ham en Glæde at efterkomme en Opfordring fra sin Menighed i Ålborg om at udgive en Prædikensamling, så større Kredse kunde få et Indtryk af Forkyndelsen i Frue Kirke i Ålborg. Til den Ende offentliggjorde Pastor Lorenzen så i 1876 Bogen: »Søn- og Helligdags-Minder« (83 S.), indeholdende otte Prædikener og opbyggelige Betragtninger. Den smukke Bog giver et levende Indtryk af den begavede Mands hjertevarme Tale om det bedste, han vidste af at sige: Guds Kærlighed og Synden og Nåden. »Søn- og Helligdags-Minder« indeholder rige kristelige Tanker, og man forstår godt, at Pastor Lorenzen samlede en stor Menighed omkring sig. Han døde i Ålborg den 18. August 1887 ramt af et Hjerteslag. I den Nekrolog, der fremkom om ham i »Nordjylland« 18. 8. 1887 karakteriseres han som en rettænkende Mand i hele sin Færd, mild i sine Domme, elskværdig og afholdt af alle. Et Indtryk af den venlige Mand får man ligeledes ved at betragte hans Portræt, der ledsager hans postume Bog: »Ærkebiskoppen af Bremen«. Også Lorenzens hele, ret omfattende Produktion bærer Vidne om hans retsindige og humane Tænkemåde, hans danske Sind og hans levende historiske Interesse.

*

Chr. Claus Lorenzen hører som Historiker og som skønlitterær Skribent en afsluttet historisk Epoke til. Selv om han begyndte sit Forfatterskab imellem Krigene, hører han dog til

den Gruppe sønderjydske Skribenter, der blev præget af Nederlaget i 1864. Hvad han skrev efter dette År, var mærket af den nationale Sorg. Også han vilde gennem sine historiske Undersøgelser og øvrige skriftlige Arbejder styrke Danskheden i Sønderjylland, og det er ganske vist, at få har skrevet en Bog, der bedre har kunnet få Nordslesvigs Befolkning til at finde national Opbyggelse i historiske Begivenheder og ældgamle Minder end Bondesønnen fra Sottrup, der i sine »Rejseskildringer« viste sine Landsmænd den sønderjydske Overlevering, som i sin Mangfoldighed og Rigdom er et af de bedste Vidnesbyrd om vort Grænselands tusindårige Danskhed. Og så må det endelig ikke glemmes, at Lorenzen i sin Ungdom grundlagde det videnskabelige Studium af Danevirke, der i gamle Tider viste de farende Folk, at her var Danmarks Grænse. Bag den lå
D a n m a r k.

13. 1. 1937.

A u g u s t F. S c h m i d t.

Sønderjyllands Stednavne.

Af **Peter Skautrup.**

---

1. Forskningen.

At fortælle om udforskningen af de sønderjydske stednavne er i virkeligheden at fortælle om udforskningen af de danske stednavne. De større, centrale danske stednavneundersøgelser omfatter selvfølgelig også de sønderjydske stednavne, og desuden foreligger en række mere specielle undersøgelser af sønderjydsk stof, som også har principiel betydning for det danske som helhed. Hertil kommer, at næppe nogen anden dansk landsdels stednavne er blevet draget ind i bebyggelses- og kulturhistoriske undersøgelser i samme grad som de sønderjydske stednavne. Og da der ikke siden Marius Kristensens korte overblik fra 1905¹⁾ er givet en oversigt over stednavneforskningen, kan det vel forsvares her — som introduktion til en samlende oversigt over stoffet på grundlag af det nu udkommende værk »Sønderjydske Stednavne« — at give en lidt fyldigere fremstilling af forskningen.

Den videnskabelige, d. v. s. metodiske, og da i særlig grad sproglig-topografisk metodiske forskning er ung, kun godt hundrede år gammel, men ellers er stednavnetolkningen så gammel som den skriftlige overlevering. Vi møder navneforklaringer hos Homer, når han fx. søger at tolke navnet Skylla, hos

---

¹⁾ Nordisk stednavneforskning, et historisk overblik. Danske Studier 1905 p. 177. jf. også Hjalmar Falk i Germ.-romanische Monatschrift 1910 p. 374—382 Brøndal: Stednavnestudier før og nu, i »Frederiksborg Amt« 1919; Gunnar Knudsen: Stednavne, i Salmonsens Konversationsleksikon XXII. For norsk stednavneforskning: Gustav Indrebö: Die Ortsnamenforschung in Norwegen, Zeitschr. f. Ortsnamenforschung IV. 273—282; for svensk stednavneforskning sidst: Ivar Modéer: Schwedische Ortsnamenforschung, Zeitschr. f. Ortsnamenforschung VIII (1932) p. 61—76.

Jahvisten, hvor han i 1. Mosebog forklarer navnet Babel, osv. Men de fleste af disse tolkninger er mer eller mindre forvirrede og fantastiske etymologier, hvis værste udløbere er dannet efter princippet: *canis a non canendo* eller: *lucus a non lucendo*.¹⁾

Her i Norden er Ælnod (ca. 1120) en ivrig stednavnefortolker. Han skal absolut oversætte de danske stednavne på latin. Når han i sit skrift om Knud den hellige i beretningen om Svend Estridsøn nævner landsbyen Suddethorp²⁾, nu Søderup i Hjordkær sogn, tilføjer han: »id est Villa cenosa«. Han tolker altså navnet som »den dyndede, sumpede by«, en tolkning vi i dag afgjort ikke straks vilde nå til, idet vi normalt i torpnavnenes første led søger et personnavn eller dog en personbetegnelse. Men man tør vel ikke helt benægte, at Ælnod kan have ret. Udgiverne af Sønderjyske Stednavne (IV. 281) slutter sig i al fald til ham.³⁾ Andre lignende regulære stednavnetolkninger præsenteres, og derved er Ælnod noget for sig. Hvor vi ellers træffer stednavnetydninger — som fx. hos Saxo — består de oftest i stedfæstelse af sagn. Enkelte tolkningsforsøg foreligger i det latinske brevstof, især nok udgået fra klostrene. Flere af vore klosternavne »oversættes« til latin (Øm: *Cara Insula*). Den latinske betegnelse for Løgumkloster: *Locus Dei*, er dog næppe ment som en oversættelse, men blot som en la-

¹⁾ Uoversættelige ordspil: en hund (*canis*), fordi den ikke kan synge (*cano*), en lund (*lucus*), fordi der ikke er lyst (*luceo*); et sådant navnedannelsesprincip — skønt længe bragt i anvendelse ved tolkningen af stednavne på -løse — kan næppe tænkes uden for ironisk anvendelse.

²⁾ I Sønderjyske Stednavne IV, 284: Suddathorp, idet man mærkelig nok har benyttet Langebeks gamle tryk i *Scriptores III* og ikke Gertz' udgave i *Vitae Sanctorum Danorum*, hvis text hviler på de ældste håndskrifter (13. årh.).

³⁾ Sønderjyske Stednavne IV. 281: »Forleddet er snarest et Subst. svarende til nyisl. *suddi*, m. »Fugtighed«, no. *sodda*, f. »en med Væde gennemtrukken Masse« (Ross); jfr. Torp NEO p. 680«. Det havde været naturliger at henvise til ord og former, der stod os nærmere, og som Steenstrup i *Indledende Studier* (1909) p. 45 f. har samlet og anført ved behandlingen af leddet *Sudd* en. Men herom måske se mere. Navnet frembyder mange vanskeligheder.

tinisering ud fra en vis lydlig (eller skriftlig?) tilknytning¹⁾ mellem det nordiske og de latinske ord.

Fra Ælnods og Saxos tider til vor kan vi følge den menneskelige trang til at fatte en mening, sanse et indhold i det tomme navnestof. Men hvad der ligger forud for det 19. århundrede vil det dog næppe lønne sig at ofre større plads paa. Det meste kan karakteriseres som folkeetymologier, der kan være dels af rent passiv karakter, dels mere aktiv. Man kan nøjes med en tydning, knytte navnet til et eller flere kendte appellativiske ord i det almindelige sprogstof, og dermed have fået sin forskertrang tilfredsstillet, men iøvrigt lade navnet stå urørt. Det er sådanne folkeetymologier, som i mange tilfælde har ligget til grund for vore *h e r r e d s s e g l*. I Hvidding herredssegl. kendt fra ca. 1350, kan man skimte to (eller tre) fisk, antagelig hvilling, og dette viser da såvel folkeetymologiserende tankearbejde som tilstedeværelsen på den tid af den middelneder-tyske form for fiskenavnet (witink, ved siden af witlink). — Den mere aktive folkeetymologi giver sig udslag i en bevidst ændring af navnet, hvorved det — sædvanligvis dog kun i skrift — nærmes til et eller flere af sprogets almindelige ord. Og det er denne menneskelige aktivitet, som — når lokalitetsbetegnelsen har mistet sikker tilknytning til appellativisk sprogstof, altså er blevet et navn, uden kvalitetsangivelse — i så overordentlig mange tilfælde volder sprogforskere vanskeligheder, idet sprogets enkeltlyds og lydgrupperes sædvanlige regelmæssige udvikling ganske tilsidesættes. Der sker »spring«, ofte uberegnelige som tanken, der affødte springet. Når *G a r n s b ø l* udtales både Gamsbøl og Garnsbøl, skal det maaske forklares (Sjy. Stedn. III 265) på den måde, at et oprindeligt Gamsbøl er blevet ændret til Garnsbøl, fordi stedet var tørringsplads for fiskergarn. En regelmæssig lydudvikling fra den ene til den anden form kan der ikke være tale om. Her er sket et spring. Når sidste led i et oprindeligt Hjarpts-høj svækkes så stærkt, at

---

¹⁾ »Nostrifikation» har Gudmund Schütte kaldt det (Ptolemy's Maps p. 24).

endelsen bliver ukendelig, kan den »tolkes« og ændres i skrift til -sted, så vi får *Hjerpsted* (III. 314).¹⁾ Ustandseligt gennem århundrederne har navnetolkninger fundet sted, men de tolkende, som satte den nye udtaleform i omløb eller den nye skriftform på prent, kender vi ikke.

Derimod skal fra den topografiske og den grammatiske litteraturs navneforskning nævnes et par eksempler. I et tillæg til 2. udgave (1615) af »*Chronologia oder Zeit Rechnung . . . beneben einem kurtzen Chronicon von erbawung der Stadt Hattersleuen*« gentager *Clavs Møller* den af *Saxo* først fremsatte navnetilknytning mellem *Haderslev* og (kong) *Hader* og føjer til: »vnd weil sein gemahl *Schleff* geheissen hat er dieselbige (stadt) nach sich vnd seiner frawen nahmen *Hater Schleff* genennet.«²⁾ — I sin *Grammatica Danica* (1668) har *P o n t o p p i d a n* i afsnittet *Observationes Etymologicæ* taget stednavnestoffet op til behandling og gennemgår en række stednavneendelser og -led. De gennemskuelige led klarer han nogenlunde, tolker også *torp*-navnene som væsentlig sammensat med personnavne (dog kan han ikke genkende *-torp* i navne på *-(r)up*); klarer til dels også *-bøl(le)*: »...qvasi deminutivum a hoelig«, og tager et enkelt sted (p. 221) — vistnok for første gang i forskningens historie — oldnordisk til hjælp ved tolkningen. Men metodisk undersøgelse er der aldeles ikke tale om. For ham er således endelsen i stednavnet *Højelse* den samme som i skrivelse, hakkelse osv. Hans eksempler er især fra *Sjælland* og *Fyn*, sjælden fra *Sønderjylland*. Ex.: *Roager* à *Roë Rege*, vel à *roe* qviete (p. 222)!

Da sprog- og bebyggelsesproblemet dukker op i det 18. årh.,

---

¹⁾ I det følgende gælder henvisninger i parentes værket *Sønderjyske Stednavne*, udgivet af *Stednavneudvalget*. Bind II er *Haderslev amt*, III *Tønder amt*, IV *Aabenraa amt* og V *Sønderborg amt*.

²⁾ Meddelt mig af *Haugstrup-Jensen*; om senere lignende »etymologier« til navnet, se *Allen*: *Det da. Sprogs Historie i Sønderjylland* II. 664 f.; sammesteds er også anført en række tilsvarende tåbeligheder i tolkninger af navnet *Aabenraa*.

bliver naturligt nok også stednavnene draget med ind, men man kan ikke sige, at de nye motiver til drøftelsen bevirker nye og bedre tolkninger. Etymologierne er omtrent som før. Et af Erik Pontoppidans¹⁾ argumenter for landets oprindelige danskhed er stednavnene: »Min Beviisnings anden Grund . . . søger jeg i de fleeste Kiøbsteders og nesten alle Landsbyers samt Herregaardes gamle og rette Nafne, hvilke ere kiendelig Danske, og beviise, at det var ingen andre end Danske, som først anlagde og nafngafve dem«. Så nævner han en række danske endelser: »paa Bye, Drop, eller Strup, Tofft, Balle, Byll, Marck, Holm, Lev« og fortsætter: »Jeg beraaber mig da ey paa Lands-Byernes Nafne mod Norden eller i Aabenraae, Tønder og Haderslev Ambter som ey ere nogen Tvivl underkaste, men alleene paa Nafnene i Angeln, Schwantzen og de Sønderligste Egne. Her findes nu Ex. gr. Brødersbye, Tumbye, Ulsebye, Kalbye, Meelbye, Kiisbye, Ketelsbye, Grumbye, Gungelsbye, Norbye, Vindebye, Gerebye. Ligeledes Snarup, Brarup, Flarup, Rurup, Døsterup, Hosterup, Trelstrup, saa og Bundsbøll, Trelbøll, Borsbøll, Balle, Krucksballe, Havetoft, Kalltoft, Kragelund, Jaldelund, Galdelund, item Esmarck, Kasmarck, Lockmarck, Vindemarck, Hvemarck etc. Ligesom disse samt nogle hundrede fleere Landsbyers, klinger og de Herregaardes Nafne, som ey ere enten heel eller half forvendte, Ex. gr. Ruggesgaard, Koehovet, Himmelmarck Eschelsmarck, Vestergaard, Satropholm etc. Hvem er der nu, som icke ved den blaatte Lyed af disse Nafne gietter sig til, at ingen uden Danske Folk har haft dem først i Brug, ja saadanne Danske, som ey vidste meere af Tydsk at sige, end man nu ved Veyle eller Kolding veed deraf«. Viljen var god, men evnen til nøjere tolkning glipper, hvad hans følgende tolkning af Hedeby—Slesvig, Flensborg, Aabenraa og Haderslev tilstrækkelig viser.

---

¹⁾ Det Danske Sprogs Skiæbne og forrige saavel som nærværende Tilstand udi Sønder-Jylland eller Førstendømmet Slesvig, i Vid. Selsk. Skrifter I (1745) p. 55—76.

I begyndelsen af det 19. århundrede bragte den fortsatte drøftelse af sprogforholdene imidlertid stednavneforskningen et godt stykke frem. Jacob Scavenius til Gjorslev havde i slutningen af 1815 udsat en prisopgave om det danske sprogs historie i Sønderjylland. Der indkom tre besvarelser, og et bedømmelsesudvalg, bestående af Malling, Kall og Engelstoft, kendte de to besvarelser værdige til henholdsvis den større og den mindre pris. Den bedste var C. E. Werlauffs (danske) besvarelse, den anden (på tysk) var skrevet af Nic. Outzen, præst i Breklum, den tredje (på tysk) af E. C. Kruse, præst i Neumünster. Sidstnævnte lod sin afhandling trykke i Kieler Blätter IV. (1817) p. 343—406; den har ingen interesse i denne forbindelse. Werlauffs og Outzens afhandlinger blev udgivet sammen 1819¹). Outzen gør flittig brug af stednavnestoffet, men med hans tolkninger er det lidet bevendt. Derimod giver Werlauff i sin afhandling, p. 24—37, i virkeligheden den første, om end noget skematisk, oversigt over dansk stednavnestof, stednavneendelser og -led, og han er, så vidt jeg ved, den første danske forsker, som fremhæver nødvendigheden af ved tolkningen at inddrage de ældste navneformer²), — et krav, som her naturligt måtte melde sig på grund af de mange fortyskede former —, om end han rigtig nok samtidigt anser det for rigtigst at se bort fra »almueudtalen«! Han skriver: Ved etymologisk at giennemgaae Navnene paa Landsbyer og de ældste Kiøbstæder i Hertugdømmet, ved at afsondre Almueudtalens og den fremmede Tunges Fordreielse fra det egentlige karakteristiske, og endelig ved at opsøge deres ældste Retskrivning i Diplømer og Krøniker,

¹) Prisskrifter angaaende det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig; forf. af E. C. Werlauff og N. Outzen. Kbh. 1819.

²) Den svenske forsker prof. Andreas Stobæus havde i sit arbejde »De Scania antiqua« 1706 anvendt de ældste navneformer, hvor han ud fra stednavnene søger at vise, at Skaane fra de ældste tider har været beboet af samme folk (jf. Namn och bygd. 1919. 81 ff.; og allerede Leibniz skal i et af sine småskrifter have fremsat kravet om, at et stednavns betydning skal findes ud fra de gamle navneformer (Brøndal i »Frederiksborg Amt« 1919 p. 7).

vil man finde tilstrækkelige Beviser for det Faktum, at dansk Sprog engang har været hærskende i Hertugdømmet, men at der ogsaa før hiint har været talt et andet Sprog, hvorefter nu vel intet andet Spor findes.¹⁾ På grundlag af stednavne fra Sjælland, Aalborg Stift og to amter i Ribe stift giver han herefter 1) en fortegnelse over danske stednavne *e n d e l s e r* (i det væsentlige med rigtig tolkning; dog -løse: »betyder en Mangel») og redegør for deres forekomst i Sønderjylland, 2) en fortegnelse over navnenes *f ø r s t e l e d* (delt i *proprier* og *appellativer*). Men iøvrigt er der kun få egentlige stednavnetolkninger, og de er ikke fremragende. I sprog- og lokalkendskab står han tilbage for Outzen. Werlauff havde — det meddeler han selv — aldrig været i Sønderjylland. Han skriver sin afhandling ud af bibliotek og arkiv, hvor Outzen lader folk og egn tale. Werlauff hører helt den gamle tid til, men er dog ved sin korte, systematiske oversigt bebuderen for den nye forskning, hvis sproglig-metodiske forudsætninger netop på den tid blev til.

Med Rask og Bopp og senere Grimm skabtes den sprogvidenskabelige metode, som bragte fastere grundlag for ord- og sprogstudiet. Ganske vist synes det netop paa stednavneforskningens område vanskeligere end andetsteds at få anerkendt og gennemført et metodisk studium. Når endnu den dag i dag den ganske tilfældige, dilettantiske navnefortolkning kan skyde nye skud, er det jo ikke mærkeligt, at den — side om side med den metodiske — kan blomstre i periodens begyndelse. En specialundersøgelse fra tysk side er et eksempel på denne fantastisk-dilettantiske slags. I et skoleprogram fra Flensborg 1833 søger subrector I. S. Strodtmann²⁾ at vise, at stednavneendelsen *-t o r p* egentlig (ligesom en lang række andre nordisk-germanske ord) stammer fra arabisk! Til slut opregnes 278 torpnavne (medregnet er Als, Ærø og Femern). — Men der var

¹⁾ Werlauff (såvel som Outzen og Kruse) regner med en ældre »angelsaxisk« bosættelse.

²⁾ Afhandlingens titel er: Probe einer etymologisch-historischen Untersuchung über die Bedeutung der Ortsnamen im Herzogthume Schleswig, men omfatter kun undersøgelse af gruppen på *-torp*.

dog nu skabt en mulighed for analog, metodisk forskning af det specielle navnestof. Den blev også benyttet.

Grundlæggeren af den nyere metodiske stednavneforskning herhjemme (og i Norden) er N. M. P e t e r s e n (1791—1862). Han havde gået i skole i Odense sammen med den fire år ældre Rask, som blev den der førte ham ind i arbejdet med de nordiske sprog. N. M. Petersen omsatte Rasks metode, virkeliggjorde hans tanker i positive arbejder over dansk (orddannelseslæren 1826) og nordiske sprog (fremfor alt sproghistorien 1829—30). Og på et tidspunkt midt imellem de sproglige og historisk-litterære arbejder skrev N. M. Petersen da det arbejde, der er grundlæggende for nordisk stednavneforskning, ja muligvis endog virkede i videre kredse (Tyskland og Frankrig.¹⁾ Arbejdet hed: Bemærkninger om danske og norske stedsnavnes oprindelse og forklaring, og stod trykt i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed II (1835).²⁾ Forudsætningen herfor er dog ikke alene Rasks metodiske forskning, men sikkert også N. M. Petersens arkivarbejde (1830 registrator i Geheimearkivet), hvor han — historisk og topografisk interesseret — gennem det ældre arkivmateriale naturligt måtte få øje på udviklingen. — Stednavnenes betydning kan kun oplyses af vore fædres sprog³⁾, siger N. M. Petersen. Derfor bør man ved tolkningen altid gå tilbage til de ældre og ældste former; de »reneste« former ligger forud for år 1300, til nød kan man også anvende former indtil 1500, men derefter bliver navnene »næsten aldeles upålidelige«. Kan man nå tilbage til den »oldnordiske« form, så »angiver denne sædvanlig

¹⁾ I Norge er det Peter Andreas Munch (1810—63; Historisk-geografisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen, i Noregsveldi, 1849) i Sverige Johan Erik Rydqvist (1800—77; i Svenska språkets lagar II, 1857), som tager forskningen op; franskmænden Aug. Le Prevost søgte under sit arbejde med normanniske stednavne oplysninger (gennem Oldskriftselskabet) hos N. M. Petersen, se Saml. Afh. I, 193 ff.; og muligvis har også Grimm kendt og benyttet N. M. Petersens afh., da han skrev om sin Hjemegns Hessens stednavne (Brøndal i Frederiksborg Amt, 1919, 9).

²⁾ Optrykt i Samlede Afhandlinger I, 105—192.

³⁾ En del dunkle navne vil han — med Rask — tilskrive en ældre finsk befolkning (fx. Falster, Fyn, Samsø, Hven).

ligefrem ordets betydning«. Derfor bliver det også nødvendigt ikke snævert at holde sig til de danske stednavne, men ved tolkningen søge analogier ikke blot indenfor hele Norden, men principielt også i Nordtyskland og England, ja overalt hvor det »gotiske« sprog nåede hen. Vil man imidlertid nøjes med de nordiske sprog, gælder det om at finde »hvilken fremgangsmåde vi have at følge« ved tolkningen, dvs. skabe en metode. Først må man da føre parallelle nordiske stednavnedannelser sammen, og man vil opdage, »at den kreds af almindelige begreber, indenfor hvilke de holde sig, er langt snævrere end man ellers skulde tro«. Således bliver *J e l s* i Sønderjylland, tidligere (i Valdemars Jordebog) skrevet Jarlsæ, identisk med *J e r s ø* (eller Gersø) ved Tønsberg, tidligere skrevet Jarlsey. Man må ved tolkningen anvende hele det nordiske sprogs og de nordiske dialekters ordforråd, og man maa kende ikke blot de sædvanlige lydlove, der gælder for det almindelige ordforråd, men tillige »andre, mere særegne for stedsnavnene«. Man skal — som nævnt — udgå fra de ældste former, der ligger oprindelsen nærmere, thi »de gamle have dog fra først af stedse tænkt sig noget ved navnet«. Men foruden denne sprogekundskab kræves også »historisk og lokal kundskab«. Den historiske viden kan undertiden opklare navnet. Folkesagnet skal man dog være meget kritisk overfor: »intet er ustadigere, upålideligere og mere vildledende end dette«. Lokal-kendskaben skal afgøre, »hvorvidt der virkelig imellem den antagne betydning af navnet og selve stedet findes overensstemmelse«. Efter disse teoretiske udtalelser går N. M. Petersen over til en formel undersøgelse af og oversigt over stednavnematerialet, en skematisk videreførelse af Werlauffs korte oversigt med eksempler på sjældnere ord i danske stednavne.

I den nærmest følgende tid efter N. M. Petersens værk fremkommer ikke stednavneundersøgelser af større betydning omfangsmæssigt eller principielt. Dette betyder dog ikke, at stednavnestoffet ligger upåagtet hen. Man kan for Sønderjyllands vedkommende næppe finde noget arbejde med historisk, topo-

grafisk, sprogligt eller populært oplysende indhold, hvor ikke også stednavnestof drages frem. Nogle eksempler skal nævnes. Hyppigst diskuteres vel navnenes rette skriftform, og her var der jo takket være Danckwerths gamle fortyskede former¹⁾ stof nok. I lokale blade findes mangt et indlæg herom. De har nu kun ringe interesse. Som — let tilgængelige — eksempler kan nævnes Chr. Paulsens artikler om navnet Aabenraa, genoptrykt i hans Saml. mindre Skrifter I. 257ff. — I beskrivelser af de sproglige forhold berøres ligeså stednavnespørgsmål, fx. i Chr. Paulsens: Bidrag til Sprogets Historie paa den jydsk Halvø, fornemlig i den søndre Del (1832)²⁾, og i C. F. Allens Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland I—II, 1857—58 (se om grænserne for danske stednavne I. 4, om stednavnenes forvanskning II. 656ff). — Fra den topografiske litteratur kan som eksempel nævnes pastor H. N. A. Jensens fornuftige og prisværdig forsigtige bemærkninger i hans bog Angeln (1844), især hans indledning til den specielle del p. 311ff. Han er også blandt de første, som indsamler og interesserer sig for marknavne. — I »Blandinger«, 2. hefte 1854, udgivet af Folkeskriftselskabet fremkom pastor Johannes Fibiger (Haderslev) med en lille populær skitse: Om hellige Steder i Sønderjylland i Hedenold, hvor han — meget ukritisk — søger at genfinde hele den gammelnordiske (d. e. litterært-islandske) mytologis gudenavne og en del af den danske oldhistories personnavne i de sønderjydske stednavne. Den viser godt, hvor vanskelig begrænsningens kunst altid er, og hvor stærkt synet kan hildes, når forskere udgår fra et vist begrebsområde og — udelukkende alle andre — søger dette genspejlet i et navnestof.³⁾

¹⁾ Se fx. en liste i herredsfoged C. v. Wimpfens arbejde: Geschichte und Zustände des Herzogthum Schleswig oder Südjutland (1839) p. 246ff.

²⁾ Nordisk Tidsskrift f. Oldkyndighed I; optrykt i hans Saml. mindre Skrifter I. 111ff.

³⁾ Jf. en lignende ukritisk fremstilling i A. L. J. Michelsens lille skrift: Von vorechristlichen Cultusstätten in unserer Heimath (1878), hvor han søger at stedfæste folkenavne osv hos Tacitus til Als (altså hvad et halvt årh. senere også Raben (i Fra Als og Sundeved X) og la Cour tænker sig!).

I 60erne kom tre omfangsrige og betydelige stednavneafhandlinger. De har det tilfælles, at de først og fremmest er materialsamlinger, men ellers er de ret forskellige. Bibliotekar C. G. Styffes: Skandinavien under Unionstiden (1867) er en geografisk oversigt over hele Norden med angivelse af de middelalderlige navneformer (3. oplag 1911), altså et historisk-geografisk arbejde. — Af mere principiel karakter er oberst Emil Madsens (1830—1919) stærkt »topografiske« afhandling: Sjølandske Stednavne (1863)¹⁾ med et supplement om Samsøs Stednavne. Gennem arbejdet i generalstabens kortlægningsafdeling havde emnet fanget hans interesse. Men man mærker tydeligt — hvad han forøvrigt selv var klar over — at han ikke er filolog. Hans indledning er lidt fløv. Men en enkelt bemærkning, som i hans studier stadig understreges, er dog om end ikke ny (jfr. N. M. Petersen ovf.) så af principiel vigtighed: når et stednavns betydning er vundet ud fra sproglig betragtning, bør den afprøves på stedets beliggenhed og terræn. Teorien om, »at næsten alle Stednavne indeholde eller ere dannede ved Personnavne« (her hentydes sikkert til N. M. Petersen i Saml. Afh. I. 175) afviser han og vil i stedet for hævde, at »næsten altid Endelsen i ethvert dansk Stednavn og ofte tillige Begyndelsen (er) Benævnelsen paa en eller anden Terrainform«. Det er tilmed muligt, hævder han, i visse tilfælde at nå længere ad den sammenlignende topografiske vej end ad den sproglige vej. En endelse, om hvis betydning oldsproget intet oplyser, kan med »en høj Grad af Sandsynlighed« betydningsbestemmes ad den topografiske sammenlignings vej. Efter indledningen følger to alfabetiske fortegnelser over stednavneleddene, først »artsord« (d. v. s. 2. led; straks i første artikel »Aa« slemme sproglige fejl; under »Løse« fremsætter han — som den første — tanken om mulig etymologisk sammenhæng med oldengelsk læs, »eng«, ligesom han her rører ved typens udbredelse, et emne han senere kom tilbage til), dernæst »bestemmelsesord«,

¹⁾ Annaler f. nord. Oldkyndighed 1863, p. 179—375. Jf. F. Dyr-
lund i Tidsskr. f. Phil. og Pædagogik 1866 p. 94 ff.

d. v. s. 1. led. Afhandlingen fortjener al anerkendelse; man må blot være klar over, at han af sproglig ukyndighed og ængstelse for at køre i den ene grøft (personnavne-forklaring) jævnlig kører i den anden (naturnavneforklaringen).

Det tredje værk er pastor Johannes Koks: *Det danske Folkesprog i Sønderjylland I—II, 1863—67*. I første bind behandles under orddannelseslæren afledning (I. 205ff.) og sammensætning (I. 226ff.) indenfor stednavnestoffet. Andet bind omfatter en personnavne- og en stednavneordbog, som her interesserer mest. Det er et enestående arbejde indenfor dansk stednavneforskning før Stednavneudvalgets virksomhed, en respektindgydende arbejdspræstation, skabt ud fra sproglig og lokalhistorisk interesse. I ordbogen, hvor navneartiklerne følger i alfabetisk orden, er medtaget alle egentlige bebyggelsesnavne samt de vigtigere naturnavne. Ved hvert navn anføres et righoldigt udvalg af ældre navneformer og i almindelighed også den stedlige udtale — hvad der vistnok er første gang i stednavneforskningen. Værdien heraf skal vel i dette tilfælde ikke fremhæves for stærkt, dels er der ikke tale om egentlig lydskrift (han kunde jo have benyttet Lyngbys lydskrift fra 1858, men se hans bemærkning I. 43, note 2), og dels anvender han vistnok sjælden dialektudtalen ved tolkningen. Endvidere jævnføres i hver artikel navnet med tilsvarende i det øvrige Norden, og der forsøges så en tolkning. Selvfølgelig er der mange fejl, — hvor kunde det være anderledes, men alligevel aftvinger det en beundring, og vi tyr stadig til værket og bruger det til orientering og opslagsbog.

I den følgende tid indtil Steenstrup er Oluf Nielsen (1838—96) vor flittigste stednavneforsker. Gennem sit arbejde med registerbindet til *Scriptores Rerum Danicarum* og ved sine mange kildeudgaver (af brevbøger, diplomer osv.) samlede han sig et stort stednavnemateriale og omfattende stednavnekendskab. En større samlet stednavneundersøgelse — som han efter en bemærkning nok havde tænkt sig¹⁾ — fik han ikke frem, det

¹⁾ Blandinger I. 227.

blev en række små, om end meget værdifulde afhandlinger og bidrag, især ordundersøgelser og gløsebestemmelser, hvoraf de større er samlet i *Blandinger*, udgivet af Universitets-Jubilæets danske Samfund I—II, 1881—1916: ønavne (I. 168), navne på vandløb og søer (I. 183), navne på -um (I. 186), spor af hedensk gudsdyrkelse (I. 257, hvor han har haft norske forbilleder i de af ham nævnte arbejder af Arnesen og Rygh), samt forskellige stednavne og stednavneled (I. 326ff., II. 17ff.). Kun på et enkelt område har han søgt bag om den enkelte konkrete navnetolkning til selve navnedannelsen, — uden dog nogetsteds at fremsætte en drøftelse af problemet. Det drejer sig om personnavnestoffet. Som allerede S u h m havde bemærket ¹⁾, var der visse endelser, som altid eller så godt som altid var sammensat med personnavne, og denne regel anvender nu Oluf Nielsen til omvendt af stednavne på -lev, -torp, -rød (jf. *Blandinger* I. 339) og -bøl at uddrage ellers ikke i dansk overleverede personnavne, som anføres med det øvrige af ham samlede personnavnestof i hans: *Olddanske Personnavne* (1883).

I et skoleprogram 1892 fra Haderslev har August Sach i afhandlingen: *Der Ursprung der Stadt Hadersleben* drøftet endelsen -lev. Stednavne på -lev findes foruden i Danmark og Sydsverige også i Tyskland i et område, der omtrent svarer til det gamle Thüringen (før 531), og i en række afhandlinger²⁾ fra tysk side vedrørende navnene på -leben er jævnlig også de nordiske på -lev blevet behandlet, mest indgående vel af W. Seelmann: *Die Ortsnamenendung -leben* (1886).³⁾ I Sachs afhandling er der gode iagttagelser: levnavnene optræder i grupper, især i frugtbare, letopdyrkelige egne, derfor antagelig hørende hjemme i den faste bosættelses ældre tid, hvad også sammensætningen med personnavnene

¹⁾ *Scriptores Rerum Danicarum VII* i noterne til udgaven af Valdemars Jordebog, p. 554 ff.

²⁾ Se en oversigt af Ferd. Mentz i *Zeitschrift für Ortsnamenforschung IX*, specielt p. 170ff. Jf. om Seelmanns arbejde P. Lauridsens lidt hårde ord i *Sønderjydske Aarbøger 1893* p. 32ff.

³⁾ i *Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung*, XII. p. 7ff.

antyder; for alderen (han anslår: det 5. årh.) taler også, at de ofte er valgt til kirkebyer.

Ved den tidligere forskning var det nok blevet fastslået, at man måtte arbejde såvel historisk-arkivalsk som topografisk-lokalt og sprogligt (lydligt og betydningsmæssigt), men i det store og hele var man blevet stikkende i materialesamlinger eller enkelttolkninger, og når navnet var tolket eller leddets betydning fastslået, mente man opgaven løst; hertil kom saa for det sønderjydske grænsestofs vedkommende nationalitetsproblemet. Men i Seelmanns og Sachs og andres stednavneundersøgelser samt i adskillige afhandlinger om de germanske stammers hjemsted (navnlig drøftes Angler-problemet¹⁾) rykker nu i forbindelse med spørgsmålet om typernes udbredelse de kronologiske og bosættelsehistoriske problemer stærkere frem.

Ved siden af den rene stednavneforskning, hvor man nok søger nye veje, men hvor målet dog er ret snævert afstukket af selve disciplinen, får vi i den følgende tid også en stærkt kultur- og bebyggelsehistorisk betonet forskning, hvori stednavneundersøgelsen indgår som et led. Navnene og deres udforskning bliver et middel til historisk perspektiv.

Den værdigste repræsentant for denne forskning, i Danmark ikke senere overtruffet, er Johannes Steenstrup (1834—1935). Jeg skulde tro, at de nævnte undersøgelser fra forskelligt hold har været medvirkende til, at han tog spørgsmålet op nu, selv om det straks bør tilføjes, at han jo var en så vidtspændende forsker og ånd, at ydre incitament er ikke behøvedes. Han er klar over (jf. citatet fra N. M. Petersen ovf.) at »de Gamle følte sig langt mere bundne ved Vedtægter og var mere regelfaste i deres Maade at give Navne paa, end man har været det i senere Tider«. ²⁾ Og nu vilde han »udfinde de rigtige

¹⁾ Se f. ex. Erdmann: Ueber die Heimat und den Namen der Angeln. Skrifter utg. af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala 1890, og Schüttes afh.: Var Anglerne Tyskere, i Sjø. Aarb. 1900.

²⁾ De danske Stednavne. 2. udg. (1918), p. 12.

Methoder, hvorefter Studiet af Stednavne skulde foregaa, og .. paavise almindelige Sætninger, som have været raadende i den danske Stednavnegivning«. ¹⁾ Han begyndte med en undersøgelse: *Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie* (1895). ²⁾ Ud fra en undersøgelse af landsbyernes jordtilliggende (med udgangspunkt i Falsterlisten i Valdemars Jordebog) viser han, at forholdet mellem de enkelte navnetyper, hvad areal og hartkorn angår, er nogenlunde konstant. Størst areal og hartkorn har byerne på -lev, -by, -sted, -inge og -løse, derefter kommer -torp og -skov, sidst -holt og -rød. I Jylland (Vejle og Ribe amter) er -inge og -by dog mindre end -torp og -skov. Grupperne med det største og bedste tilliggende er de ældste, og de var på den tid, kirkerne byggedes, så fremtrædende, at flertallet af dem (fx. 193 af 346 levbyer) blev kirkebyer. Lev og torp er i almindelighed sammensat med personnavne, by derimod aldrig. Videre søger han nærmere at bestemme typernes »sociale« karakter: levnavnene viser, hvor en bestemt (ikke nærmere fixeret) tids »aristokrati« ved indvandring eller erobring tog jorden i besiddelse, løserne repræsenterer »rigmændene«, torperne de mindre jordrige udflyttere. osv. — Steenstrups næste principielle undersøgelse falder på et helt andet Omraade. I debatten om værdien af den islandske skjaldemytologi, hvorvidt den var folkelig eller ikke, mente han en undersøgelse af gudenavnstoffet i stednavnene måtte have interesse og værdi. Hans afhandling: *Nogle Undersøgelser om Guders Navne i nordiske Stednavne* (1896) ³⁾ giver dog adskilligt mere end hvad titlen antyder. Han søger atter at udforme og fastslå visse hovedsætninger: personer bærer aldrig gudenavne i uforandret form; by (jf. ovf.) er sammensat med betegnelser for naturgenstande (kun 3—4 pCt. med personnavne), torp og sted med personnavne (kun 3—4 pCt. undtagelser), ryd med personnavne; dette viser, hvor

¹⁾ Indledende Studier, p. 8.

²⁾ Historisk Tidsskrift, 6. R. V. 313—366.

³⁾ Historisk Tidsskrift, 6. R. VI. 353ff.

stor regelmæssighed der herskede i ældre navnegivning. Hvad gudenavne angår, fastslår han dernæst, at intet nordisk stednavn, hvori et gudenavn indgår, viser hen til bopæl eller bebyggelse (c: -lev, -sted, -torp, -ryd, -by og -bo er aldrig sammensat med gudenavne), derimod kan gudenavne indgå i forbindelse med betegnelser for naturforhold (dog næppe med betegnelser for rindende vand) og for gudetempler og helligdomme (i Danmark og Sverige dog næppe med -hov).

Det var efter disse vægtige indlæg rimeligt, at det blev Steenstrup, som i Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie (1901) kom til at skrive om: *De sønderjydske Stedsnavnes Vidnesbyrd om Folkets Nationalitet og Historie*. Og her fremsætter han under omtalen af de vigtigere stednavneled den interessante iagttagelse, at torpbyerne i Sønderjylland indtager en særstilling i forhold til torperne ellers i Danmark. Dels har de et større jordtilliggende, dels kan det være vanskeligt at påvise nogen »moderby« til dem. Dette forklares derved, at torperne i Sønderjylland må være ældre end andetsteds i Danmark (og Sverige), hvad også bekræftes ved at vi her træffer herredsnavne på torp, og at vi ikke træffer kristne personnavne som første led. En længere liste end P. Lauridsens (jf. nedf.) over stednavnekriterier for dansk bebyggelse anføres: -balle, -bøl, -by, -eng, -gaard, -hjem, -kær, -lund, -lev, -lykke, -ryd, -skov, -toft, -tved, -vad, -vang, -vase, -virke, -vraa; og i et slutningsafsnit gives en oversigt over fortyskningen af navnene.

Hans stednavneundersøgelser var dog ikke til ende hermed. Ved det første nordiske akademiske møde i Kristiania 1896 blev der dannet en privat komité, der skulde arbejde for en systematisk undersøgelse af Nordens stednavneforhold. I den sad Oluf Rygh, Adolf Noreen og Johs. Steenstrup. Hovedmotivet hertil var, siger Steenstrup selv¹⁾, at man vilde virke tilskyndende på prof. Rygh, så han tog fat på offentliggørelsen af det

¹⁾ Indledende Studier, p. 7.

indsamlede materiale til de norske stednavnes historie. Og for så vidt førte også hensigten til et resultat, som Oluf Rygh inden sin død (1899) fik de første bind af Norske Gaardnavne fra hånden. I Sverige fik Noreen stednavnearbejdet organiseret og sat i gang, og herhjemme har Steenstrup øjensynlig følt sig forpligtet gennem sin deltagelse i komiteen til også at give bidrag. Han havde da allerede skrevet sine to første betydende afhandlinger, og han holdt i tiden herefter forelæsninger og vejledende øvelser over stednavne. Det varede dog nogle år, før han udsendte sine: *Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning* (1909)¹⁾, »indledende«, fordi han håbede at kunne fortsætte offentliggørelsen af flere afhandlinger. Dette løfte indfriele han dog ikke. Hans mal er stadig det samme: at nå til almindelige sætninger, som har været rådende i dansk navnegivning. Hans metode i afhandlingen her ligger i direkte fortsættelse af Emil Madsens: »at tolke Stednavnene ved Hjælp af de Natur- og Terrænforhold, som knytte sig til det enkelte Sted, og især at iagttage, hvilke Naturforhold der knytter sig til de genkommende bestemte Bestanddele af Navnene, deres Forled eller Efterled«. Men han er klar over, at Emil Madsen er gået altfor vidt i vurderingen af iagttagelserne, og han kritiserer Madsens sidste afhandling om udbredelsen af visse stednavneklasser (se ndf.); det er for farligt at beskæftige sig med forhold i fremmede lande, »hvert Lands Stednavne (skal) først og fremmest tolkes ved deres egen Bistand«. Endelig indskærper han atter, at »det regelbundne i Virkeligheden er en Hovedejendommelighed i den ældre Navnedannelse«, og går så i de følgende kapitler over til dels en undersøgelse af navnenes dannelse eller bygning, dels til en undersøgelse af jordbunds- og terrænforhold ved de enkelte typer; for at nævne enkelte hovedafsnit: hvilke ordklasser der anvendes ved sammensætningen; artikelbrugen (hvor han dog ikke kender til vestjydske navneforhold); bøjningsendelser, hvor -um-

¹⁾ Vidensk. Selsk. 7. R. Hist.-fil. Afd. I 3.

navnene drøftes; afledninger, med et hovedafsnit om -inge; en række endelser og led og de måder, hvorpå de sammensættes.

— Efter denne topografisk-systematiske undersøgelse (hvor det nok kan knibe med det sproglige) gav Steenstrup ikke senere bidrag af principiel betydning. Hans lille, populære fremstilling: *De danske Stednavne* (1908, 2. udgave 1918) tilføjer ikke forskningen nyt af væsentlig betydning.

Steenstrups afhandling om gudenavnene fra 1896 fremkaldte året efter en værdifuld undersøgelse af Sigurd Nygård (1872—1909): *Danske personnavne og stednavne*¹⁾, hvori han for det første fastslår, at foruden de af Steenstrup nævnte led -lev, -sted, -torp og -rød også -bøl(le) (med meget få undtagelser) er sammensat med personnavne, og at typen -bøl(le) især er vestdansk ligesom -rød især er en østdansk endelse; endvidere at sammensætningen i disse navne oprindelig er genitivisk; endelig den vigtige dokumentation, at vi i disse stednavne har to lag personnavne: et ældre, bestående af oprindelige urnordiske navne, som indgår i stednavne på -lev og -sted, hvor bebyggelsen følgelig er foregået før år 1000, og et yngre lag, bestående af det 12. og 13. århundredes personnavne i byerne på -torp, -bøl(le) og -rød. — En anden afhandling: *Uorganiske lydannelser i stednavne* (1897)²⁾ er af mindre betydning. Han exemplificerer her analogidannelser, spring og folkeetymologiseringer i stednavnene. — En tredje afhandling: *Naturbetegnelser i danske stednavne*³⁾ er først for nylig blevet offentliggjort. Heri behandler han kort navne på -næs, -tved, -vig, -bjærg, -bæk og -kær og mener at kunne fastslå, at disse — oprindelig naturbetegnelser — som første led normalt har plante- eller dyrenavne eller naturbetegnende led; de er yngre end -um og -inge og opstår »rimeligvis i vikingetiden og århundrederne før denne«.

¹⁾ Historisk Tidsskrift 7. R. I. 82—109. Jf. Axel Orlriks anmeldelse i *Dania* V. 235 ff.

²⁾ Blandinger, udg. af Univ.-Jubilæets da. Samfund, II. 84—106.

³⁾ Danske Studier 1936. p. 79—96.

En menneskealder efter at Emil Madsen havde skrevet sin afhandling om Sjællands stednavne tog han atter stednavneproblemer op til behandling. I Udsigt over den geografiske Udbredelse af nogle i Danmark forekommende Stednavneklasser (1900 og 1901)¹⁾ undersøger han udbredelsen indenfor germansk område af navne på -hjem (danske navne på -um mener han i det store og hele er -hjem), -ing, -sted, -lev, -løse, -bo, -bølle, -tofte, -rød, -by og -torp. En så vidtspændende undersøgelse er det selvfølgelig — som fremhævet af Steenstrup — vanskeligt for enkeltmand at foretage med større sikkerhed, og hans manglende evne til sproglig vurdering røber sig stadig, ligesom han fortsat bygger for ensidigt og tillidsfuldt på den sammenlignende topografi.

Fra 90erne bør vel nævnes P. Lauridsens historiske arbejder, hvor han benytter stednavnestoffet: *Vort Folks Sydgrænse* (1893)²⁾ hvor stednavnekriterierne (-skov, -lund, -by, (-lev), -eng, -mose, m. m.) for dansk bebyggelse omtales. Om gamle danske Landsbyformer (1896)³⁾ hvor Steenstrups resultater søges bekræftet ved undersøgelse af byplananlægget, og *Den gamle danske Landsby* (1899)⁴⁾, hvor han gaar imod den af Nygård konstaterede, efter Lauridsens mening for skarpe tidsafgrænsning for -torp, -bøl(le) og -rød. Men iøvrigt kan der ikke her gives henvisning til blot den vigtigste historiske litteratur, hvor stednavnene er medindtaget i behandlingen.⁵⁾

Fra omkring århundredskiftet vokser stednavnelitteraturen kolossalt, men man fristes til — for Danmarks vedkommende — at sige, at hvad den er vokset i bredden, har den gennemgå-

¹⁾ Geogr. Tidsskrift XV. 153 ff. og XVI. 3 ff. — En lignende, men mindre indgående oversigt over udbredelsen af typerne -lev, -sted, -inge, -um, -by, -bøl (og -büttel) og -torp havde Reimer Hansen givet i en afhandling: *Über Wanderungen germanischer Stämme auf der Cimbrischen Halbinsel*, i *Globus* (Braunschweig) LXX. 1896 p. 133—137.

²⁾ Sjø. Aarb. 1893 p. 136 ff.

³⁾ Aarb. f. nord. Oldk. 1896.

⁴⁾ Aarb. f. dansk Kulturhistorie 1899 p. 76 ff.

⁵⁾ For Sønderjyllands vedkommende kan den nyere historiske litteratur også let findes i *Sønderjyllands Historie I*. 504 ff.

ende tabt i dybden. Der er nok af gode stednavneundersøgelser og -tolkninger, takket være det grundlag, som de ældre forskere havde skabt, men der er afgjort meget få undersøgelser af principiel betydning. Det store gros af lokale undersøgelser er oftest temmelig middelmådige. Set i større sammenhæng er dansk stednavneforskning sejlet agterud af norsk og (nu navnlig) svensk forskning.

Af betydelig principiel Interesse er H. V. Clausens: *Studier over Danmarks Oldtidsbebyggelse* (1917)¹⁾ om end hans »resultater« næppe i deres fulde udstrækning nogensinde vil blive anerkendt. Metoden er den rent topografiske, og det nye, at han ud fra typernes beliggenhed i forhold til hinanden mener at kunne vise os ikke blot bosættelsens forløb indenfor den enkelte bygd, men også befolkningsforskydninger indenfor landet. Først opdeles materialet i grupperne: -inge, -lev, -løse, -høj og -sted, der er ældre end -by, -toft og -torp, der er samtidig med -rød og -holt, der er senere end vikingetiden; derpå farvelægges landkortet således, at skovland (herunder også -rød, -holt og -brænde) er grønt, og torplandet gult, og i det resterende hvide anbringes med forskellige signaturer de ældste: -inge, de mellemste: -lev og -løse, og de yngste: -by, -toft og -sted. På grundlag af det herved fremkomne i bygder inddelte bebyggelseskort opstilles så teorien om en erobring ved et folk udgået fra Sjælland, et folk med navne på -lev og (længere inde i landet:) -løse, og som har fortrængt det gamle folk, hvis byer hed -inge. Kritikken har ikke været arbejdet gunstig.²⁾

I en afhandling: *Kortetypens Aldersrang i Sproghusholdningen* (1919)³⁾ har Gudmund Schütte første gang forsøgt at samle sine egne iagttagelser vedrørende strukturen i ordforrådet (lejlighedsvis tidligere også antydet af

¹⁾ Aarb. for nord. Oldkyndighed, 1916.

²⁾ Se fx. Lindroth i *Namn och Bygd* V. (1917), p. 182 ff., Steenstrup: *De da. Stednavne*, 2. udg. (1918), p. 113. Jf. Lauritz Weibulls grundige drøftelse i *Hist. tidskrift för Skåneland* VII. (1917), p. 151 ff.

³⁾ Nord. Tidsskr. for Filologi 4. R. VIII, 1—25.

andre, især norske), idet han mener at kunne hævde »kortetypens« (d. v. s. den kortere simplexforms) aldersprioritet fremfor afledningen eller (især) sammensætningen (»langtypen«). Denne hypoteses rigtighed forudsat, skulde vi følgelig for stednavnestoffets vedkommende alene i navnenes bygning have et alderskriterium, idet han dog under den videre drøftelse kræver, at det enkelte navn må have en vis »rang« (der medtages navne på strømme, søer, øer, stammeområder, bygder, herreder (herredstingsteder og sogne). Teorien er fortsat behandlet i hans arbejde: *Vor Folkegruppe Gottjod I* (1926) passim, og i: *Danske Stednavne fra Arilds Tid* (1927)¹⁾, hvor hele materialet søges samlet. Vanskeligheden ved anvendelsen af teorien ligger dels i afgrænsningen eller fastsættelsen af »rangen«, dels i at vi for så mange navnes vedkommende står uden vejledende ældre overlevering, men synspunktet har i al fald interesse.²⁾

Et gennemført forsøg på ad arkæologisk vej at fastlægge bebyggelsen og ved sammenligning med stednavnestoffet derefter at nå til en fastere kronologi for de ældste navne — som Andreas M. Hansen forsøgte i Norge³⁾ har ingen dansk forsker dristet sig til. Sporene skræmmede. Vilh. la Cour gør et tilløb i afhandlingen: *Oldtidsveje og Stednavne* (1923)⁴⁾, idet han (på det tidspunkt) tænker sig, at de ældste vejlinjer samler »urnavnene« af kortetypen. For et enkelt stednavneleds vedkommende søger han at vise dette, idet han vil mene, at leddet -far (med afledninger) i stednavne som Farum, Faarborg og lign., beliggende ved oldtidsvejes overfarts- og overgangssteder, må have været benyttet i yngre stenalder og bronzealder af de folk, som da byggede vort land. Senere⁵⁾ har han dog indtaget et mere reserveret standpunkt overfor muligheden af en løsning ad den vej.

¹⁾ Stud. fra Sprog- og Oldtidsforsk. nr. 146.

²⁾ Jf. en nylig ført diskussion i *Danske Studier* 1936, p. 113 ff.

³⁾ *Landnám i Norge, en udsigt over bosættningens historie*, 1904.

⁴⁾ *Fortid og Nutid IV*, 38—69.

⁵⁾ *Sjællands ældste Bygder* (1927) p. 21 ff.

Også hos flere af de nedenfor nævnte forskere findes her og der udtalelser af principiel betydning, men for de fleste afhandlingerne gælder det, at de er ret snævert anlagt, og vi vil derfor i et kort overskue dele denne øvrige danske stednavneforskning i den sidste menneskealder i grupper efter afhandlingernes anlæg og emne. Først en gruppe omfattende undersøgelser der enten vedrører eller behandler stednavnedannelse og stednavneforskning i almindelighed, eller hvis emne er (tolkning af) visse stednavneled. Dernæst en gruppe hvis emne er sagligt eller begrebsmæssigt afgrænset, og endelig en gruppe lokalt afgrænsede undersøgelser, af hvilke især det sønderjydske stof vil blive nævnt. Der medtages kun væsentligere og lidt større afhandlingerne. Skulde billedet være rigtigt, måtte egentlig også adskillige af de norske og svenske undersøgelser medtages, dels sådanne som har principiel betydning (og hvortil dansk forskning står i gæld), dels sådanne som medtager eller behandler dansk stednavnestof. Her er dog kun lejlighedsvis medtaget henvisninger til dette store stof.

Almindelige oversigter er givet af Marius Kristensen (Nordisk Stednavnegranskning, Danske Studier 1905, 177 ff; Vore Stednavne, Fortid og Nutid I. 109 ff), af Vigggo Brøndal (Stednavnestudier før og nu, Fra Frederiksborg Amt 1919, 62 ff.; den udmærkede oversigt: Vore Stednavne 1922, Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning nr. 309), af Svend Aakjær (i artiklen Landsby i Salmonsens Konversationsleksikon 1923; i nogle artikler i Frem A, 187 ff. og 411 ff.) og af Gunnar Knudsen (i artiklen Stednavne i Salmonsens Konversationsleksikon 1927). En oversigt over stednavnekilderne er givet af Peter Skautrup i Sprog og Kultur III. 81 ff. Stednavnenes retskrivning er behandlet af Henrik Ussing (i Danske Studier 1923. 49 ff.); om spørgsmålet kan iøvrigt henvises til beretningen i »Stednavneudvalget gennem 25 Aar« (1935) p. 40 ff. Det særlige problem ved det sønderjydske stednavnestof er omtalt af Gunnar Knudsen i Fortid og Nutid III. 1 ff. og af Vigggo Brøndal i Sønder-

ydsk e Aarbøger 1923. 21 ff. — Vejledning til Optegnelse af Stednavne (1921) er en lille pjece af Svend Aakjær, udsendt da Stednavneudvalget påbegyndte sin landsomfattende sogneindsamling af sted- og marknavne. Jf. Marius Kristensen: Optegnelse af Stednavne, Fra Dansk Folkemindesamling I. (1908) p. 77 ff. I en afh.: Lokalhistorie og Stednavnestudier, Fortid og Nutid VIII (1929) 1 ff. har Gunnar Knudsen givet korrigerende og vejledende bemærkninger til stednavnetolkninger.

Grammatisk behandling og anvendelse af stednavnestoffet har mærkelig nok ikke lokket mange. Feilberg har skrevet om: Stednavne som appellativer (1914), Namn och bygd II. 69 ff. (talemåder som: rejse til Hellet, til Slumstrup og lign.). Gunnar Knudsen: En delabialiseret Form af Holt, Namn och bygd XIV. 141 ff. (formen -alt); Præpositioner i bornholmske Bebyggelsesnavne, Stud. tilegn. Dahlerup (1934) 25 ff. Aage Rohmann: Om Brugen af bestemt Kendeord ved bornh. Gaardnavne, Gammelt å Nyt II. (1930). 58 ff. Marius Kristensen: Stednavnene og den ældste jyske synkope, Namn och bygd XX (1932). 128 ff.; Olddansk syntax belyst af danske stednavne, smst. XXII (1934). 109 ff. (især sammensætningen: adjektiv (participium) + substantiv). I en anmeldelse af Sønderjyske Stednavne har Peter Skautrup i Sprog og Kultur I (1932). 104 ff. på grundlag af stednavnene forsøgt en afgrænsning af visse lydforhold (klusilspring, w: v) i sønderjydsk. Om den forskellige udvikling af -thorp (til -rup, -drup osv.) har Henrik Ussing skrevet i Om Bebyggelserne og Stednavnene paa thorp, Danske Studier 1918: 83 ff., jf. Sahlgren i Namn och bygd VIII. 175 og senere smst. X. (1922). 141 ff. og XI. (1923). 69 ff.

Behandling af stednavneled¹⁾ og -grupper: Jens Jensen: Lidt stednavnegranskning, Jy. Saml. 3. R. II (1900). 316 ff. (bl. a. -reth, -tved, -brun (jf. hertil Hald: Brabrand og Stabrand, Danske Folkemaal. III. 70 ff.), -myr). I Flensborg Avis offentliggjorde Steenstrup i 1907—08 en række sted-

navneundersøgelser, som senere delvis indgik i hans populære stednavnefremstilling, således om tysk indvirkning i stednavne-dannelsen (16/5 1907), om kvinders navne i stednavne (2/6 1907), om prosaiske og poetiske stednavne (13/6 1907), om skik og mode i navnegivningen (28/6 1907), om købstæders navne (2/10 1907, især om -borg, som han senere kom tilbage til, se ndf.), om »Spigerborg« (7/12 1907). -ing navne er særlig behandlet af Gudmund Schütte: Personnavne i Stednavne paa -ing, Blandinger II (1916). 107 ff. (i anl. af Hellquists store undersøgelse: Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge och -unga (1904), Steenstrups genmæle og Hellquists svar (Arkiv f. nord. fil. XXVI. 361 ff.); hertil kan føjes afhandlingen: Ingtypens Udvikling i geografiske Navne og Slægtsnavne, i Fortid og Nutid V (1925). 103 ff. Nogle oversigtsartikler af Schütte findes i Frem A II (1925) xx («Kulturaflejringer fra Skjoldungtiden, Levbosættelsen, Torpbosættelsen, Gamle Vandnavne»); hertil et par kort. Lignende oversigtskort over typernes udbredelse (dog kun medtagende Jylland) har Reimer Hansen givet i Deutsche Erde 1903 (optrykt i Die Heimat XIII (1903). 97 ff.; små kort over -lev, -sted, -ing, -um, -by og -bøl (slået sammen med büttel)). -- I en artikel: Løser og Løkker, Danske Studier 1922. 10 ff. fremkommer Svend Aakjær med modbemærkninger til H. V. Clausens anskuelse om løserne, og med tilslutning realt til Steenstrup og formalt (etymologisk) til Sahlgrens hypotese (Namn och bygd 1919. 96 ff. med henvisninger) søger han ved en gennemgang af en række betegnelser for »græsgang, løkke« (fx. eng, vang, olgn.) semantisk-etymologisk at styrke tolkningen: løse-løkke, græsgang. — Om: Bornholmske Navne paa -løse, se Gunnar Knudsens afh. i Danske Studier 1922. 172 ff., 1925. 180 ff. — Stednavne på -høj omtales af Marius Kristensen i Fortid og Nutid I. 109—122. Jf. videre ndf. under Sønderjylland. — Afhandlinger om sjældnere stednavneled, fx.

¹⁾ Et fantastisk (,) diletantisk arbejde er Th. Jørgensen: Materialier til Løsning af -lev-by-problemet, Sønderborg, 1927. — En fantasifuld stednavneudredning giver også Marstrand i bogen om Aabenraa (1933), kap. 2 og 3.

Klitgaard: Hvad er et Hvarre (Jy. Saml. 3. R. III. 85 ff., V. 135 f.); Kr. Hald: Om rekkr og holdr i danske Stednavne (Danske Folkemaal VII. 73 ff.); Svend Aakjær: Hoveri, Hovgaard og Hov (Danske Folkemaal III. 25 ff.), Hilla, Hleindra og Skjalf (Stud. tilegn. Dahlerup. 52 ff.), Jarl, Aar og Lev-Mand (Festskr. til Vilh. Andersen. 320 ff.); Regnar Knudsen: Vi og Vis i Stednavne (Stud. tilegn. Dahlerup. 196 ff.); Gunnar Knudsen: Smanke (Danske Studier 1927. 96), Stænge (Da. Folkemaal I. 65 ff.), Ondaften (smst. III. 34 ff.), Løt (Da. Studier. 1923. 92 ff.), Brudevælte (smst. 1935. 161 ff.) Skiveren (Namn och bygd 1935. 79 ff.). Her bør vel ogsaa henvises til Henrik Larsens afhandlinger, hvor han især ud fra undersøgelser af landsbyernes marker, agerfordeling m. m. fremsætter interessante udtalelser angående de ældste stednavnetypers kronologi og væsensart, således fx. i: Nogle Oplysninger om danske landsbyer, Aarb. f. nord. Oldk. 1918. 177 ff., og: Sjællands Landsbyer og Landsbynavne, Fortid og Nutid IV. (1923). 89 ff. (erobringsteorien fastholdes, før erobringen navnene på -inge, -sted og -um — tilhørende henheden fri befolkning, den ufri og stormanden — samt -løse, der betyder »gård til kvægbrug«; ved erobringen uddeler høvdingen -lev til sine mænd; efter erobringen er navnene på -tofte (særejendom), -by (brydegårde), -torp (brydegårde) samt naturnavne). — Endvidere indledningerne til Stednavneudvalgets publikationer.

Sagligt eller begrebsmæssigt afgrænsede stednavneundersøgelser: Ønavne: Et skarpt ordskifte om ønavnenes dannelsesmåde fandt sted i 1909—10 mellem Olrik (Danske Studier 1909. 204 ff., 1910. 204 ff., jf. 1911. 48) og Steenstrup (Hist. Tidsskrift. 8. R. III. 70 ff.). Brøndum-Nielsen, Ønavnet Sjælland (Namn och bygd. 1932. 94 ff), Gunnar Knudsen, Amager (smst. 253, Langeland og Taasing (smst. 1926. 133 ff.). — Gadenavne: Steenstrup i Flensborg Avis 27/11 1907; Marius Kristensen og Anker Jensen i Danske Studier 1904. 126 ff., 235; V. Woll i Aarb. for Odense Amt II. 282 f., 399 f.; Hugo Matthiesen, Gamle Gader

(1917); Svend Aakjær i *Frem* A I. 538 ff.; ofl. — Højnavne: Peter Skautrup i *Hardsyssel Aarbog* 1927. 120 ff., 1928. 168 ff., 1929. 156 ff. — Skovnavne: Steenstrup i *Flensborg Avis* 18'3 1908; Gunnar Knudsen i *Dansk Skovforenings Tidsskrift* 1925. 5 ff., i *Soranerbladet* XII. Nr. 7 — »Sakrale« navne: Svend Aakjær: *Om Ordene Smør og Vogn i danske Stednavne* (Skivebogen. XVI. 103 ff.; sml. hermed Oskar Lundberg i *Namn och bygd*. VIII. 49 ff. med henvisn., *Eile i Sydsvenska ortn.-sällskapets årsskr.* 1928—29. 30 f.), *Oldfund og Stednavne* (Sjy. *Maanedsskr.* I. 10 ff.), *Hedenske Stednavne* (smst. I. 58 f.), ofl.; Schütte i *Hjemligt Hedenskab* (1919); *Ellekilde i Nordens Gudeverden*; Jeppe Aakjær, *Blusjord* (Skivebogen. 1925. 1 ff.); Gunnar Knudsen, *Baldersbrønde* (*Festskr. til Finnur Jonsson* (1928). 463 ff., hvor »Balder« aflives), *Gl. Navne paa Kirkejord* (*Namn och bygd*. XII. 88 ff.); Oskar Lundberg: *Ortnamnet Dejbjerg* (*Festskr. til Feilberg* (1911). 303 ff.; o. fl.

Lokalt afgrænsede stednavneundersøgelser. Disse er især af populær art. Her medtages kun de større, mere omfattende. I så godt som alle lokalhistoriske undersøgelser findes små bidrag. Nørrejylland: Sortfeldt, *Gl. Stednavne i Vendsyssel* (*Vendsysselske Aarb.* 1919, 1920, 1921); Nørgaard, *om marknavne* (smst. 1925, 1932); Sortfeldt, *Gl. Stednavne i Thisted Amt og Ø.-Hanhrd.* (*Aarb. f. Thisted Amt* 1921, 1922, 1923); Sortfeldt, *Himmerlandske Stednavne* (*Fra Himmerland og Kær Herred* 1931, 1932); Houken, *Om Himmerlands Stednavne* (smst. 1933); Svend Aakjær, *Stednavne i Randers-Egnen* (*Turistforen. Aarb.* 1924); Jeppe Aakjær, *Sallings Marknavne* (Skivebogen 1922); Svend Aakjær, *Stednavne i Fjends Herred* (smst. 1914); Svend Aakjær, *Hvad fortæller Skive-Egnens Stednavne os* (1930); Kølby, *Lødderup Sogns Stednavne* (*Aarb. for Mors* VI—VII); H. P. Hansen, *Stednavne i Herning Sogn* (*Fra gl. Dage* III); Houken, *Om Aarhus-Egnens Stednavne* (*Aarhus Stifts Aarb.* 1930); Regnar Knudsen, *Vejlby Stednavne* (smst. 1931); Gunnar Knudsen, *Stednavne paa Mols* (*Fortid og Nutid* V og VII);

Samsø Stednavne (1922), udg. af Stednavneudvalget; Jean Fischer, Stednavne i Bjerre Hrd. (Danske Studier 1912); Ussing, Stednavne i Erritsø Sogn (smst. 1905); Ravn og Ussing, Stednavne i Holmans og Elbo Hrdr. (Namn och bygd. IV); Marius Kristensen, Bebyggelsesnavne fra ældre Tid i Ribe Amt (Fra Ribe Amt VIII). — Fyn: Brøndal, Nordøstfynske Stednavne (Beretn. om det andet Hjemstavnskursus 1925); Svend Aakjær, Sydfynske Stednavne (Turistforen. Aarb. 1925); Gunnar Knudsen: Lidt om Stednavne i Nordvestfyn (smst. 1927). — Sjælland: Marius Kristensen, Københavns Amts Landsbynavne (Aarb. f. Kbhs. Amt 1912); Gunnar Knudsen, Stednavne i Gundsøllille (smst. 1927); Frederiksborg Amts Stednavne (1929), udg. af Stednavneudvalget; J. V. Christensen, Midtsjællandske Markstrøgs Navne (Aarb. Sorø X. 1922); Ussing, Stednavne i Sorø Amt (smst. IV.); Gunnar Knudsen, Lidt om Stednavne i Vestsjælland (Turistforen. Aarb. 1931), Sydsjællands Stednavne (Aarb. Præstø 1917). — Lolland-Falster: Marius Kristensen, Løllands og Falsters stednavne (Loll. Falsters Aarb. 1921, 1922, 1923); hertil bemærkn. af Liden i Namn och bygd IX. 1 ff.). — Bornholm: Svend Aakjær, Nogle bornholmske Stednavne (Turistforen. Aarb. 1926).

Sønderjylland. Om landets navn har P. K. Thorsen skrevet i Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie (1901). 72 ff. Oversigter over stednavne i mindre områder: Jens Sørensen: Südschleswigsche Ortsnamen (1923); især om stednavnenes vidnesbyrd om dansk bosættelse, men bringer intet særligt nyt ud over hvad allerede findes hos P. Lauridsen (Sjy. Aarb. 1893) og Steenstrup (se også Danmarks Sydgrænse. 1900). I værket Sydslesvig (1933) har Anders Bjerrum behandlet: Midtslesvigske Stednavne (i Vis, Ugle, Arns, Kær og Gøsherredene) og søgt ud fra navnetyperne at give en bebyggelseshistorisk oversigt. I høj grad har også Vilh. la Cour i Sønderjyllands Historie I draget stednavnene med ind i den historiske fremstilling, givet

udførlige oversigter og gode kort. **Marius Kristensen**: Om stednavnene ved Flensborg fjord (Beretn. fra det 8. danske Hjemstavnstævne 1931), Ved Grænsen (Sjy. Maanedsskr. IX. 145 ff., om navne i Burkalsogn). **H. Lausten-Thomsen**: Stednavne i det østlige Sønderjylland (Turistforen. Aarb. 1930, jf. Sjy. Maanedsskr. VII). **Eckmann**: Ueber die Bedeutung der Ortsnamen in Schleswig-Holstein (Die Heimat X (1900). 53 ff., et foredrag, uden noget nyt). Stednavnene i Angel er tolket af **Svend Aakjær** i Grænsevagten V—VI samt i kommentaren til udgaven (1922) af **H. N. A. Jensen**: Angeln (jf. den tyske udgave ved **W. Martensen**: Heimatkunde von Angeln, nach H. N. A. Jensen. 1922). **Viggo Brøndal**: Marknavne fra Angel (Sjy. Maanedsskr. II. 1925). — Enkelte stednavnegrupper: **I Namn och bygd II** (1914). 46 ff. fremkommer en interessant iagttagelse af **Marius Kristensen**: Nogle sydslesvigske landsbynavne. Medens første led i navne på -by i Danmark kun undtagelsesvis indeholder et personnavn, findes i Sydslesvig (som i Sverige) et stort antal by-navne med et personnavn som forled,¹⁾ og de synes at være yngre end egnens torp-navne. **Steenstrup**: Nogle Studier over slesvigske Stednavne (Namn och bygd II. 127 ff.); her behandles de sønderjyske stednavne på -mark, der gennemgående er sammensat med personnavne, og nogle sønderjyske navne på -borg (i forkortet form i Flensborg Avis 18/3, 25/3 og 28/3 1914). **Joh. Langfeldt**: Beiträge zur Erklärung schleswigscher Ortsnamen (småstykker i Die Heimat XI (1901). 156 ff., 182 f. (by, thorp), 203 f. (bøl, balle), XII (1902). 42 ff., 113f. (tvedt), 194 (Weseby, Wiesby), XIII (1903). 71 f. (lev), 183 ff. (hedenskab)). **Marius Kristensen**: Bidrag til tolkning af danske stednavne (Namn och bygd VIII (1920). 115 ff.), hvori bl. a. om marknavne på -um, om navnet Jerstal (der tolkes: gudinden Ers offerplads), og om de slesvigske torpnavnes alder (også de sjy. Bjerndrupper — med den oprindelige genitiv — viser, at torpnavnene her er

¹⁾ Jf. hertil Hellquist, De svenska ortnamnen på -by (1918). 126 ff. K. B. Jensen i Danske Folkemaal III. 60 ff.

ældre; nogle sønderjydske torp-navne (Namm och bygd 1936. 176 ff.).

Enkelttolkninger. Om Hedeby-Slesvig findes en hel litteratur, hvorom kan henvises til la Cours omhyggelige henvisninger i Sønderjyllands Historie I. 511 ff., 521, ligeledes om Ollemersdiget (smst. 505), Urnehoved (smst. 525) og Lyrskov (smst. 520; den rette tolkning sikkert af J. Schnetz i Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur. Bd. 49. 97: Lyr- tolkes »kind; skråning, forhøjning i jordsmonnet«, osax. hlior — identisk med vestnordisk hlyr). Marius Kristensen: Varnæs (Namm och bygd 1928. 105 f.), Jyndevad (Sjy. Maanedsskrift. IX. 145 f.), Uge (smst. XI. 174 f.). Lausten-Thomsen: Tre Stednavne (smst. VI. 54: Tyvse, Gåsblok, Svinborg). Peter Skautrup: Hellig (Danske Studier. 1922. 184 ff.); ofl.¹⁾

Hertil kommer så hovedværket: det i 1931 af Stednavneudvalget påbegyndte store udgivelsesarbejde: Sønderjyske Stednavne, hvoraf nu foreligger bind III: Tønder Amt, og bind IV: Aabenraa Amt.

Den officielle, af staten understøttede stednavneundersøgelse i Danmark daterer sig fra 1910. Den 13/7 1910 nedsatte kultusministeriet et Stednavneudvalg, hvori bl. a. sad Erslev, Olrik, H. V. Clausen, Marius Kristensen og Henrik Us-

¹⁾ Af betydning for studiet af de sønderjydske stednavne er selvfølgelig også udforskningen af de tilgrænsende frisiske og nedertyske egne. Om de frisiske stedn. findes et par ældre, mindre betydende bidrag af H. Hansen i Veröffentl. d. Nordfries. Vereins f. Heimatkunde u. Heimatliebe II. (1904-05). 190 ff. og III. (1905-06). 109 ff. Detaillerede fremlæggelser af materialet findes i J. Schmidt-Petersen: Die Orts- u. Flurnamen d. Insel Föhr. 1922; sa.: Die Orts- u. Flurnamen d. Insel Amrum. 1924; og især i hans større arbejde: Die Orts- und Flurnamen Nordfrieslands. 1925, med kort over marknavnene. En kort oversigt er givet af L. C. Peters i Nordfriesland, Heimatbuch. 1929. 121 ff. — For de tyske navnes vedkommende er de større undersøgelser følgende: Jellinghaus: Holsteinische Ortsnamen, Zeitschr. f. Schleswig-Holsteinische Geschichte XXIX (1899). 203 ff., Reimer Hansen, Zur Geschichte der Besiedelung Ditmarschens, smst. XXXIII (1903) 113 ff., Paul Dohm, Holsteinische Ortsnamen, smst. XXXVIII (1908), 109 ff.; jf. Rudolf Bülcck: Die Ortsnamenliteratur in Schleswig-Holstein. Hamburg und Lübeck, Zeitschr. für Ortsnamenforschung VII (1931). 227 ff.

sing. Det fik til opgave at forberede en fast retskrivning af de danske stednavne og foretage en indsamling af navneformerne med videnskabelig udgivelse for øje. Om Stednavneudvalgets arbejde i de forløbne år foreligger udførlige oplysninger i det skrift, som udsendtes på 25årsdagen,¹⁾ hvorfor der ikke her skal gøres nærmere rede derfor. I 1922 udsendtes *Samsøs Stednavne*; i 1929 *Frederiksborg Amts Stednavne*, hvor dog kun bebyggelsesnavnene og de vigtigere naturnavne er medtaget, og i 1931 påbegyndtes udgivelsen af *Sønderjyske Stednavne*, beregnet til fem bind, et for hvert af de sønderjyske amter samt et bind med indledning og registre.²⁾

Peter Skautrup.

---

¹⁾ Stednavneudvalget gennem 25 Aar (1935); heri fortegnelse over udvalgets publikationer samt en fortegnelse over en række stednavneafhandlinger af de forskere, der har været knyttet til Stednavneudvalgets arbejde.

²⁾ Om en indsamling fra tysk side af sted- og marknavnestoffet i Sønderjylland og Holsten se en beretning af G. Wegemann i *Zeitschrift für Schleswig-Holsteinische Geschichte* LII (1923). 121 ff.